ئایا پێویستە کانت بە ڕاسیست دابنێین؟ ... کاوە جەلال لە ئەڵمانییەوە

ڕەخنەی ئاوەزی سپی

ڕەخنە لە نووسینە ئەنترۆپۆلۆژییەکانی ئیمانوێل کانت کۆنە. ئایا پێویستە ئەمڕۆ ئەم فەیلەسوفەی ڕۆشناییەکان لەسەر پایەوە فڕێ بدرێتە خوارەوە؟
نووسینەکی لەگەڵ-لەدژ، لە لایەن فلۆریس بیسکامپ، لە 21.06.2020، سەعات 13:38، لە: دەر تاگسشپیگل

ئایا ئیمانوێل کانت ڕاسیست (رەگەزگەرا) بوو و پێویستە ئەمڕۆ لەسەر پایەوە فڕێ بدرێتە خوارەوە؟ لەکاتی ئەو گفتوگۆیەوە کە لەتەک مێژووناس میشا ئێل تسۆیسکەدا لە "دۆیچلاندڕادیۆ کولتور" ئەنجام درا و گفتوگۆکە هەر لە مەغزای دەربڕینەکانی ئەودا وێنەدرایەوە، ئەو پرسیارەی سەرەوەش لەنێو چێوەی ناڕەزایەتییە دژ بە ڕاسیزمەکانی چەند هەفتەی ڕابوردوودا کرا بە بابەتی دانوستاندن. ئەوجا لەبەر ئەوەی سەرزەنشتی ڕاسیزم لەتەک وێنەی بوو بە باوی کانتدا وەک ئۆتۆرێتییە مەزنە مۆرالییەکەی کۆنیگسبێرگ ناگونجێت، ئەوا سەرزەنشتەکە لە سەرەنجامدا قیژەیەکی لە جیهانی ئەکادیمی هەڵساند. سەرەڕای ئەوە سەرزەنشتی ڕاسیزم نوێ نییە، بەڵکو بابەتی دەباتێکی چڕ بوو کە بەتایبەتی لە دەیەی یەکەمی دووهەزارویەکدا لە دیسکورزی پسپۆرییانەی فەلسەفەیی نێونەتەوەیی و ڕەخنەیی-ڕاسیستیدا ئەنجام درا. هۆکاری ئەو دەباتە و سەرزەنشتەکەی هەنووکەش بریتییە لە ڕیزێک تێکستی کانت لەبارەی مێژووی سروشت و ئەنترۆپۆلۆژی، کە لە 1770کان و 1780کاندا بڵاوی کردوونەتەوە و تێیاندا بەڕوونی تیۆرییەکی ڕەگەزەکانی داڕشتووە.
تێزەکەی کانت ئەوەیە کە سەرجەم مرۆڤان یەک ڕەچەڵەکیان هەیە، لە لە ڕەوتی کاتدا بەهۆی پێشمەرجەکانی کەشەوە (کلیماوە) گۆڕانی جیاوازیان بەسەردا هاتووە، کە ئیدی ئەمڕۆ چوار "ڕەگەز" (Race) هەن: سپی، هندی، ڕەش، ئەمەریکی. مۆرکی ئەم ڕەگەزانە ئەوەیە کە بەڕوونی ئەدگاری جیاوازی بۆماوەییان هەیە و دەشێت لە ڕەوشی زارۆکانی "تێکەڵڕەگەز"دا پەرە بسێنن.
لە گرنگیدانی کانت لە نووسینەکانیدا لەبارەی ڕەگەز کەمتر

سیاسییە، بەڵکو پتر زانستی-سروشتی، ئەنترۆپۆلۆژی و زانستی-تیۆریانەن. کێشەی کانت ئەوەیە کە داخۆ چ جیاوازییەک لە نێوان مرۆڤاندا هەبن، هەروەها بۆ چ ڕێیەکەوە جیاوازییەکان سەرهەڵبدەن و چۆن زانست دیارییان بکات.

کەواتە ئەدگارە دەرەکی-لەشەکییەکانی "ڕەگەز"ەکان بابەتی سەرنجڕاکێشانی کانتن. سەرەڕای ئەوە کانت هاوکات تایبەتیمەندیی ئەوتۆیان دەداتە پاڵ کە لەو ئەدگارانەیان تێپەڕدەکەن و دیاریکردنیشیان بە هیچ شێوەیەک ئۆبژێکتیڤی (مەوزوعی) نییە. ئاخر چوار ڕەگەزەکە لە ڕووی چوستی و توانستی ئاوەز و توانستی هێنانەگۆڕێی کولتوورەوە جیاوازن لە یەکدی. ئەم توانستانە تەنیا لای سپییەکان بە تەواوی شکۆفەیان کردووە، دوای ئەوان بە دابەزینی هەرەمییانە هندی و ڕەشەکان دێن، ئەوجا لە ژێرەوەی هەرەمەکەدا دانیشتوانی هەرە سەرەتایی ئەمەریکا خۆیان دەبیننەوە.

کە ئەو تێکستە ناوبراوانە بخوێنەتەوە، بەدەگمەن دەتوانێت نکۆڵی لەوە بکات کە ئەو هەڵوێستانەی کانت بەگوێرەی پێوەرەکانی ئەمڕۆ گەرەکە بە ڕاسیستی (ڕەگەزگەری) دابنرێن. لە دانانی نووسەرەکی سەدەی هەژدەیەم و سەرەتای سەدەی نۆزدەیەم بە ڕاسیسیت هاوکات ئەو واتایە دەگەیەنێت کە کەسی مەبەستلێبوو بەگوێرەی پێوەرەکانی ئەمڕۆ بنرخێنرێت. ئاخر تێگەی ڕاسیزم لەکاتی سەدەی بیستەمەوە سەریهەڵداوە. سەرەڕای ئەوە حوکمدانێکی ئاوها بەرەو پاش وەرچەخێنراو ناشێت لەخۆدا ناڕەوا بێت، بەڵکو تەنانەت حوکمدانێکی ناچارەکییە: ئاخر کە بییەوێت لە مێژووی ڕاسیزمی ئەوروپی تێبگات، دەبێت شرۆڤەی گۆڕانە ئیدیۆلۆژییەکانی سەدەی هەژدەیەم و نۆزدەیەم بکات، جا گەر تەنانەت ئەو تێگەیە لەو دەمەدا نەبووبێت. گەر ئێمە پێش-سۆکراتییەکان ناو بنێین پێش-سۆکراتی، ئەوا ناونانەکەمان هەڵە نابێت تەنیا لەبەر ئەوەی تێگەکە لە سەردەمی ئەوان خۆیاندا نەبووە. ئێمە لەم پەیوەندییەدا تەنیا گەرەکە خۆمان لە گوناهبارکردێکی مۆرالی بەدوور بگرین، ئێمەش کەمتر لەبەر ئەوەی بەو جۆرە گوناهبارکردنە زوڵم لە ڕابوردوو دەکەین، نەخێر، بەڵکو لەبەر ئەوەی ئێمە بە هەلوێستێکی بەو چەشنە زۆر سانا مەزنێتی بە خودی خۆمان دەدەین.

دیاریکردنی کانت وەک ڕاسیست بە تایبەتی بەو ڕێیەوە ڕەوایە، کە ئەو تەنیا "زارەکی سەردەمەکەی خۆی" نییە و بەلایەنانە پێشبەیاری باوی ئەو سەردەمە لاسایی بکاتەوە، چونکە ناچار بووە وەک زارەکی ئەوە بکات. نەخێر، کانت لە لایەنی خۆیەوە ڕۆڵێکی چالاک و خۆیی و شەفافی بە گۆڕاندان بە ئیدیۆلۆژیی ڕاسیزم نواندووە، بەگومان ڕۆڵێک کە ئەو خۆی وەک بەشێکی بایەخمەندی سەرجەم بەرهەمەکەی لەی

دەوانی. کانت بەڕوونی لەو دەباتانەدا داکۆکیی لە تیۆرییەکانی خۆی لەمەڕ ڕاسیزم دەکرد کە ئەو لەدژی نووسەرانی وەک یۆهان گۆتفرید هێردەر ئەنجامی دەدان و تیۆریی ڕاسیزمیان ڕەتدەکردەوە.
سەرەڕای ئەوە پرسیاری ڕاستینە لە ناکۆکیی فەلسەفەییدا ئەمەیە: ئایا چۆن بەرهەمی نووسەرێک بخوێنینەوە کە لە لایەک ئێتیکێکی (ئەخلاقناسییەکی) جیهانگیرانەی ئازادی و یەکسانی، لە لایەکی دی تیۆرییەکی هەرەمییانەی ڕەگەزەکانی فۆرمولە کردووە؟ پەیوەند بەم پرسیارەوە دەتوانین جیاوازی لە نێوان دوو هەڵوێستدا بەدرشتی بکەین:
یەکەم: ئاڕاستەیەکی سەرەکیی باو هەیە کە دەسەزێ بە کانت و دەخوازێت تا بکرێت کەم لە وەرگرتنی (ڕێسێپسیۆنی) تائێستاکانەی کانت بگۆڕێت. لە روانگەی ئەم جۆرە هەڵوێستەوە تیۆرییەکانی ڕەگەزەکان لەنێو سەرجەم بەرهەمەکەی کانتدان، کە بێگومان بەشێکی نالەباری ئەو بەرهەمەن، لە کەمبەهان، جگە لەوە هۆکاری ئەم بەشە بەتایبەتی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو بەسەهووداچوونە ئەمپیریانە (تەجریبییانە) کە لە پابەندییە مێژووییەکانەوە هاتنەگۆڕێ و هیچ بایەخێکیان بۆ فەلسەفە و ڕاڤەکردنی نییە.
دووەم: هەڵوێستە دژبەرەکانی ڕاسیزم هەن کە هەردوو بەشی بەرهەمەکەی کانت وەک دانەبڕاو لەیەک دەخوێننەوە. لەم ڕوانگەیەوە فەلسەفەی مۆرال پێشانی دەدات کە چۆن گەرەکە سوبژێکتانی (بکەرانی) ئاوەزبەتوانا ڕەفتار لەتەک یەکدیدا بنوێنن، هەروەها تیۆریی ڕەگەزەکان ڕوونی دەکاتەوە کە کارایی ئەو فەلسەفەیە بۆ کێیە: بۆ سپییەکان، نەک بۆ ئەوانی دی. بەم پێیە فەرمانە ڕوون و ئاشکراکە (Der Kategorische Imperativ) (کە ئامانجی ناخۆکییانەی کرداری مۆرالییە لە فەلسەفەی کانتدا – و)، بریتی نییە لە: “ئەوها کردار بنوێنە کە تۆ هەردەم مرۆڤایەتی هاوکات چە لە کەسی خۆت و چە لە کەسی هەر یەکێکی دیکەدا وەک مەبەست، لە هەرگیز وەک دەستوێژ بەکارنەهێنیت”، نەخێر، ئەوسا فەرمانەکە بریتییە لە: “ئەوها کردار بنوێنە کە تۆ ڕەگەزی سپی هاوکات چە لە کەسی خۆت و چە لە کەسی هەر یەکێکی دیکەی سپیدا وەک مەبەست، لە هەرگیز وەک دەستوێژ بەکارنەهێنیت، لە تۆ دەتوانیت ئەندامانی ڕەگەزەکانی دی وەک ئۆبژێکتی پەتی دابنێیت و هەڵسوکەوتیان لەتەکدا بکەیت”. ئەمە بریتییە لە تێڕوانینی فەیلەسوفی جامایکایی چارلس و. میلس (Charles W. Mills) کە لە نووسینەکەیدا بە ناونیشانی “مرۆڤە ژێرینەکانی کانت” دەریدە بڕێت.
ئێمە دەتوانین بۆ هەردوو لایەن ئەرگومێنتی لەبار پێشان بدەین: لایەنێکیان دەتوانێت ئاماژە بە ئەوە بدات کە کانت فەلسەفەی

مۆرالەکەی خۆی بەئاشکرا بە سەرجەم مرۆڤایەتی فۆرمولە کردووە، ئەو هەروەها لە نووسینە ئەنترۆپۆلۆژییەکانیدا جەخت لەوە دەکات کە چوار "ڕەگەز"ەکە سەر بە هەمان مرۆڤایەتین. لە لایەنەکەی دی دەتوانێت لە تێکستی کانتدا شوێنی ئەوتۆ پێشان بدات کە ئەو تێیاندا ڕەوایەتی بە کۆیلایەتی دەدات و دەبێژێت، ئەوروپا ڕۆژێک لە ڕۆژان دەبێت بە یاسادانەری سەرجەم جیهان.
ئێستا گەرەکە بپرسین کە ئایا کانت "لەسەر پایەکەوە فڕێبدەینە خوارەوە"؟ لە پرسیارەکە لێرەدا ئەوەیە کە داخۆ ئێمە چی لە فڕێدانەخوارەوە تێبگەین. گەر مەبەست لەوە بێت کە چیدی ئەدگارێکی پێوارەیی بە کانت نەدرێت، ئەوا باش دەکەین کە واز لەم هەڵمەتەی دوورخستنەوەی وێنەکان بهێنین. ئاخر کە ئەوها مامەڵە لەتەک دابی فەلسەفییدا بکات، ئەو کەسە ناتوانێت شتێکی ئەوتۆ نە لەبارەی فەلسەفە و نە لەبارەی ڕاسیزم فێرببێت. لە گەر "فڕێدانەخوارەوە لەسەر پایەکەوە" ئەو واتایە بگەیەنێت، کە چیدی گەرەک نییە کانت وەک پیرۆزێکی بەڕەهایی بەدەر لە هەڵە ڕێزلێبنێین، ئەوا باشترە تا زووە ئەمڕۆ هەڵمەت بە دوورخستنەوەی وێنەکان بەرین، ئەوجا گەر دەستمان بەو کارە کردبێت، ئەوا باش دەکەین بیر لەوەش بکەینەوە کە داخۆ هەرگیز پێویست بێت هەر کەسێک بە هەر شێوازێک لەسەر پایەیەک دابنێین. لە تەنیا گەر ئێمە واز لە هەڵوێستی یەکەم بهێنین و ئەوەی دووەمیان ئەنجام بدەین، ئیدی دەتوانین کارێکی گونجاو بکەین: کانت لە ناتەبایی خۆیدا بخوێنینەوە و لەنێو سەرجەم بەرهەمەکەیدا نەک تەنیا فەلسەفە پراکتیکییەکەی، بەڵکو هەروەها ڕاسیزمەکەی و ڕەوایەتیدانەکانی دیکەی ئەو بە پەیوەندییەکانی دەسەڵات، کە شیاوی ڕەوایەتیپێدان نین، بەهەند وەربگرین. ئەمە بەتایبەتی لە پەیوەندیی نێوان هەردوو ئەو لایەنەدا دەتوانین گەلێک شت فێر ببین.
لە هەروەها شیمانەیەکی دیکە هەیە بە کۆتاییهێنان بەم خەریکبوونە: کانت لە نووسینی "لەبارەی ئاشتیی هەمیشەیی"دا کە لە تەمەنی پیریدا نووسیوێتی، ئەوە دەنێتە بەر باس کە دەبێت لە نووسینەکانی سەردەمی گەنجێتییدا بێهودە بۆی بگەڕێین: کانت لەم نووسینەدا بەئاشکرا دان بەوەدا دەنێت کە سەرجەم مرۆڤان، سەربەخۆ لە "ڕەگەز"یان، ستاتۆیەکی هاومافیان وەک سۆبژەکت هەیە، هەروەها کانت بەڕوون و ئاشکرایی کۆلۆنیالیزم و کۆیلایەتی وەک تاوان مەحکوم دەکات. وەک خانمی فەیلەسوف پاولینە کلاینگەلد دەبێژێت، کانت "Second Thoughts on Race"ی هەبوو، کەواتە ئەو گومانی لە تیۆرییەکەی خۆی لەمەڕ ڕەگەزەکان (ڕاسەکان) کردووە و لە کۆتاییدا چاوی پێدا خشاندۆتەوە – لایەنی کەم بە تێهەڵکێشکراوی لە

بەرھەمەکەیدا بەبێ ئەوەی بەئاشکرا دەری ببڕێت.
ڕەنگە بۆ ئەمەی پیاوانی سپی هێشتا هیوایەک هەبێت و ئەمەش بتوانین لە تەمەنی پیریدا تەقەلا بۆ لەبیربردنەوەی ڕاسیزم بدەین، لەم تەقەلایەشدا دەتوانین زۆر چاک کانت بە نموونە وەربگرین. لە ئەمە تەنیا کاتێک ئەمەمان پێدەکرێت، گەر ئیعتراف بەوە بکەین کە ڕاسیزمەک هەبووە و بە پێویستمان زانیوە لەبیر خۆمانی بەرینەوە. لە کە هەڵوەستی بەو چەشنە وەربگرێت، هیچ پێویست نییە لەسەر پایە دابنرێت.

گفتوگۆ لەگەڵ نووسەر سمکۆ محەمەد… بەشی 2… ئا: عەباس جەمیل جێماو

داهێنان نیازی بەپشتگیری کردن نییە, وەك چۆن دەقی مردوو پێویستی بەتەڵقین نییە.
ئامادەکردنی: عەباس جەمیل جێماو

بەشی 2

سمکۆ محەمەد نووسەر و روناکبیر لەبەشی دووەمی چاوپێکەوتنەکەیدا دەربارەی داهێنان و نوێگەری قسەدەکات و پێی وایە، داهێنان ئەو شتەیە کە هێشتا نەهاتۆتە بوون، نوێگەریش بەزارەکی دزەی کردۆتە نێو ئەدەبی کوردی، هاوکات تیشك دەخاتەسەر سلبیاتی هاتنی جهانگەرایی و گەشەی تەکنەلۆژیا بۆ کۆمەڵگە دواکەوتووەکان، کەدەرگایەکی فکری و تەکنەلۆژی کردەوە, ئیدی شتێك نەما بە ناوی داهێنان جگە لەنوێگەری.

دەقی گفتوگۆکە

پرسیار: ئەدەب بۆ خۆی جۆرێکە لە کێشە، روونتر بڵێین فاکتەری پشێوی نانەوەیە، کە کێشە نەمێنێ ئیتر ئەدەبمان بۆ چیە، لەکاتێکدا ئەو فەزایەی کە تێیدا ژیان دەکەین، زەمەنێك تێیدا ئەو گفتوگۆ و

بۆچوونانەی لەسەر دیالکتیکی ئەدەبی و گەشەی فیکری و ئاڵوگۆڕە مەعریفییەکاندا گەنگەشە دەکرا، تا ئاستێك گەرموگوڕی تێدابوو، بەڵام بە هاتنی جیهانگەرایی، پێتان وانییە دۆخەکەی بەرەو ئاقارێکی نەرێنی بردووەو چەمکەکەی زیاتر کەم بەها کردووە؟

سمکۆ محەمەد: تەواوی ئەو داخوازی و ئەو کەرەستانەی کە لەسەدەی رابردوو لەتەواوی کایەکاندا هەبوو, ئەو موناقەشانەی کە لەسەر گەشە و هەڵدانی فکری و ئاڵوگۆڕە مەعریفییەکاندا لەئارادا بوو, ئەو نهێنی و سیحرانەی کە لەدەقێك یان کارێکی هونەری کۆما ببوون, ئەو پێوەرانەش کە بۆ جیاوازی و شتە لەیەکچووەکان بەشێوەیەکی ئەندازەیی هەبوون, ئێستا ئیتر بەهاتنی چەمکی جهانگەرایی و پاش جیهانگەراییش کە ژیانی پێ کردووە لەگرێی دەروونی، بەشێوەیەك لەشێوەکان بۆ دونیا و بۆ کۆمەڵگە دواکەوتووەکان بەتایبەتی, خەریکن سادەتر و کاڵتر دەبنەوە, وەختێك تەکنۆلۆژیا بەهێنانی ئامێرە سیحرییەکانی, وەکو ئینتەرنێت و تەوژمی سەتەلایت و تەلەفۆنی دەستی کردە دیارییەکی ترسناك, ئیتر دەیان دەرگای جۆراو جۆری فکری و تەکنۆلۆژی کرایەوە, بەکردنەوەی ئەو دەرگایانەش, شتێك نەما بەدەقی زۆر جدی و سیحراویشەوە, رێگەمان پێبدات موناقەشەی داهێنانی لەبارەوە بکەین, بەڵکو موناقەشەی ئیستاتیکی لەبارەوە گەرەکە, چونکی ئیستاتیکا دۆزینەوەی ئەو کۆدانەی لەنێو ئەو کەرەستانەی کە خۆیان هەن و دەقی پێ دەخوڵقێنرێ, لەوانەش زمان و کولتوور و نەریت و هتد.

پرسیار: باشە ئەی بۆچی لای زۆرێك لە ئەدیبان داهێنان بووەتە گرێیەکی دەروونی، بەداوی چەمکەکەدا ئەڕۆن و پێی ناگەن، ئایا ئەو چەمکە تا چەند فاکتەر بووە بۆ بەرهەمهێنان و گەشەی ئەدەبی، وەك مەعریفە، یان ئاماژەیەکی نیگەتیڤە.. لەبەرامبەر پێکردنەوەی ئەو بۆشاییە مەعریفیەی کە لە ئەنجامی دەستبەتاڵی هەیانە، بەدیوێکی تردا ئایا خۆدزینەوە نییە لەواقیع ؟

سمکۆ محەمەد: من بڕوام وایە داهێنان ئەو شتەیە کە هێشتا نەهاتێتە بوون, یان بەمانا دێڕزیەکەی داهێنان وەکو فەلسەفەی و فەلسەفەش بەرهەمهێنانی چەمکە، ئەمە لەکاتێکدا تازەگەری ئەو چەمکەی پەراوێزخست و مەسەلەی شوناس و سەربەخۆیی ئەدەبی کردە بابەتی مشتومڕی فکری، لەگەڵ ئەوەشدا کەس نییە نەزانێ سڵێمان پێغەمبەر گوتویەتی" هیچ شتێك نوێ نییە لەژێر ئاسماندا" ئەمە مانای ئەوەمان نادات کە تازەگەری یاخوود نوێکردنەوە نامێنێ, چونکە ئەم ئەرگومێنتە هەریەك لەهۆرکهایمەر و ئەدۆرنۆش لەکتێبی دیالێکتیکی رۆشنگەری باسیان کردووە و رەتیدەکەنەوە، ئەوان باس لەو دەقانەش

دەکەن کە لەسەردەمی یۆنانەوە تاکو ئاڵوگۆڕی سیستمی سیاسی ڕۆژئاوا هاتنە ئاراوە، پشکیان هەبووە، نموونەی ئۆدیسیۆس و هتد دەهێننەوە کە بەشێکن لەرۆشنگەری، ئەوان باس لەمرۆڤ و سرووشت و ململانێکان دەکەن، باس لەرەخنە و هەردوو زاراوەی (ئۆبژێکت و سۆبژێکت) دەکەن کە چۆن خراپ کەڵکی لێوەرگیراوە، چونکە تیۆرەی زانستی بریتییە لەو تیشکە رەخنەییەی ئاراستەی هەقیقەتە زانستییەکان دەکرێن کە لەپەیوەندیدا بەو گشتەی لەناویاندان، هەر ئەوەی کە پێشتر لەلایەن گشتە کۆمەڵایەتییەکانەوە نەخشەیان بۆ کێشراوە.

هەڵبەت من لەگەڵ ئەم بۆچوونەدا کەمێك كۆك نیم، بەڵام تاڕادەیەك بەخاتری ئەوەی چەمکەکان جارێکی دیکە دەخاتەوە بەر تیشکی رەخنەوە، بۆیە کەڵکی لێوەردەگرم بۆ پێناسەکردنی داهێنان، (جیل دۆلۆز) لەکتێبی فەلسەفە چییە دەڵێ (چەمك خۆی داهێنانە) کەواتە بەپێی ئەو میتۆدە بێت، نەك هەر ئێمە خاوەن داهێنان نیین، بەڵکو دەورو پشتیشمان وەکو فارس و تورك و عەرب خاوەن داهێنان نیین، ئەگەر بەو پێوەرە جیهانییە قسە بکەین، بەوپێیەی خاوەنی هیچ چەمکێك نیین لەوانەی کە لە ژیانی ڕۆژانەدا بەکاردێن، هەروەها جگە لە(حافزی شیرازی و سەعدی شیرازی) خاوەنی هیچ پنتێك نیین ناوی دابڕانی مەعریفی بێت، ئەوەش کە مەبەست لەدەقی داهێنەرانەیە، دیسان دەیڵێمەوە کە کۆمەڵگە بندەستەکان خاوەنی دەقێکی داهێنان نیین وەکو دەقەکانی دۆنکیشۆتی سێرڤانتس و ئەفسانەی فاوستی گۆتە و کۆمیدیای خواوەندی دانتی و دایستۆفیسکی و هتد، ئیدی ئەم وەهمە لەکوێوە سەرچاوەی گرتووە، مەگەر داهێنان تەنها لەوێوە بەپێوەر وەربگرین کە لەچاو نەخوێنەواری و ئەوانەی کە سەروکاریان لەگەڵ نووسین نییە، ئەو دەقانەی ئێستا بەرهەمدێن تەنها ئەگەر ئیستاتیکایان تیا بدۆزینەوە، ئەگەرنا داهێنان نیین.

ئەگەرچی تازەگەریش لەکن کۆمەڵگە دواکەوتووەکان, تەنها بەزاراوە و بەقسە دزەی کردۆتە نێو ئەدەبەکانیان, بەڵام داهێنان بەپێی خوێندنەوەی ئیدیالیستی, لەبەرامبەر خوێندنەوەی مەتریالی جۆرێکی تر مامەڵە لەتەك ئەم چەمکەدا دەکات, هەڵبەت بۆ نووسین بەگشتی و نووسینی دەقی ئەدەبی بەتایبەتی, شوێن و کات گرنگی لەدیاریکردنی بەهاکەی دیاری دەکات, ئەو شیعرانەی کە سۆفۆکلیس لەسەردەمی یۆنانیەکان نووسیویەتی و ئەوەش کە داوود پێغەمبەر بەتەمبورێکەوە دەگەڕا و شیعری دەگوت و ئێستا وەکو دەقێکی پیرۆز تەماشا دەکرێ, چ شتێکی کەمتر نییە لەشیعری نوێ, چونکی رزگاربوون لەکێش و سەروا و کارکردن بەوێنە و زمان, پێشتر کاری بۆکراوە و جێگەیەکی بۆ دڵەڕاوکێ نەهێشتۆتەوە لەم جۆرە موناقەشانەدا, بەڵام ئەگەر بڕۆین پێوەرەکان زیاتر بوون لەو هۆکارانەی کە پێشتر پێشمەرجێك بوون بۆ

داهێنانی دەقی ئەدەبی، ئەمەیان راستە، چونکی وردەکاری واقیعی ژیانی ڕۆژانە لەم سەدەیەدا کە تەواوی کۆمەڵگاکان لەیەك کاتدا ئاگایان لەیەکترە، یان بەحاڵێك کۆمەڵگەکان تێکەڵ بەیەکتر بوون و خەریکە لەناو یەکتردا دەتوێنەوە، بەشێکە لەئەو بەهانەیەی کە بوارێکی نەهێشتێتەوە بۆ جێگیرکردنی ئەو زاراوەیەی کە پێشتر خۆمان پێوەی خەریك کردبوو، لەگەڵ هاتنی ئەم سەدەیە کە هەموو سیحرێکی بەتاڵ کردووە بە ئەدەبیشەوە، رووبەرێك لەو رووبەرانەی کۆن هەبوون بۆ پەیدابوون و سەرهەڵدانی فەیلەسووف و خاوەن توانا، ئێستا هەرچی زیاتر تەسك تر بۆتەوە و دیاردەی سەرهەڵدانی فەیلەسوف بەسەرچوو، قوتابخانەی هەڵوەشانەوەگەرایی لەباری ئەدەب بەتایبەتی لای (ڕۆڵان بارت) و لەکۆی هەموو کایەکانیشدا لەلای (ژاك درێدا) و هێڕمێنتیکا لەلای (گادامیر)، شتێکی نەهێشتەوە لەژێر رەحمەتی ئەو فکرەدا رزگاری بێت، بەوپێیەی کە جیاوازیەکی جەوهەری هەیە لەنێوان تێگەیشتنی نوێ و درووستکردن، بیر تیژی و دەربڕین لەنووسین و لەهەر شتێکی تر، مانای ئەو توانایە نییە کە ئێمە بەچەمکی داهێنان، شیکاری دەکەین، ئەمە لە کاتێکدا کە باس لە هەڵوەشانەوەگەرایی دەکرێت بیرمەندانی فەرانسی هیچ کاریگەرییەکی ئەوتۆی ئەو چەمکەیان بەسەرەوە نییە و کاری پێناکەن.

پرسیار: ئایا ئێستا ئێمە دەتوانین بە پێناسەی رابوردوو مامەڵە لەتەك چەمکە ئەدەبییەکان بکەین، هەروەها بۆچی لە ئیستادا ئیش بەتیوری بەراوردکاری ناکرێت؟

سمکۆ محەمەد: لەکاتێکدا ئێمە خەریکین قسە لەسەر چەمکە فکرییە ئەدەبییەکان دەکەین، کاتێك کە چەمکەکان بۆ خۆیان پێویستیان بە تازەترین خوێندنەوەی قووڵ هەیە، تاکو تێبگەین لەکوێوە سەرچاوەیان گرتووە و بۆچی ماناکانیان ئەو واقیعە ئیدیۆلۆژییە بەرجەستە ناکەن کە تەکنۆلۆژیا ئیدیۆلۆژیای کردووە بە واقیع، ئەمە ئەوەمان پێدەڵێ کە زۆربەی ئەو چەمکانەی وەکو (چەپگەرایی و ریالیزم) کە شیعر، یان دەقە ئەدەبیەکانیان لەچوارچێوەی مانیفێستۆیەکدا قەتیس کردبوو، وەکو مانیفێستەکانی گروپی فازل ئەلعەزاوی و گروپی روانگە و گروپی رەهەندیەکان و گروپی جوایەزی هەولیری و گروپی کفری کە فەرهاد شاکەلی سیمبولەکەیان بوو، هەروەها گروپی نیخازی هەر و هەر لە دهۆك کە موحسین قۆچان و حسن سلیڤانی و عارف حیتۆ بوون، ئەمانە هەموو لەرێگەی مانیفێستەوە بەتەمابوون خویان لەوانی تر جودا بکەنەوە. بەڵام دەرکەوت ئەدەب کاری تاکە نەك گروپ.

وجودیەتی سارتەر و کامۆ و کۆڵن وێڵسن، کە لە فەلسەفەکەی کیرکەگاردەوە دەستی پێکردووە و قوتابخانەکانی تری نووسین بەتایبەتی شیعر کاری پێکرا، لەکاتی خۆیدا بەجۆرێك لەسیحری

داهێنان تەماشا دەکرا و مۆدێلێکی نووسینی پەیدا کردو کاریگەری زۆری کردە سەرمان و هاتە نێو دونیای ئەدەبی کورد, کەچی لەئێستادا نەك هەر کاری پێناکرێ, بگرە بۆتە شتێکی کلاسیکیش.

ئەگەرچی ئەدەبی بەراوردکاری مۆدێلێکی بەسەرچووە, لەگەڵ ئەوەشدا ئەگەر نیازمان بوو بەراوارد بکەین, ئەدەبی کوردیش وەکو هەر ئەدەبێکی تر کاریگەرییەکی راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی ئەدەبی دەوروپشتی پێوە دیارە و ناکرێ بەراورد بکرێ, چونکی هەوڵدراوە مۆرکی تایبەتی پێبدرێ و بەخۆماڵی بکرێ, بەڵام سەربەخۆیی وەرنەگرتووە، هەروەك چۆن ئەگەر بەراوردێك لەنێوان دەقێکی ئەمریکی لەشێوەی دەقەکانی ئیلیۆت یان عەزرا پاوەن و لۆرکا ی ئەوروپی بکەین, کە یەکێکیان بەناهەق کوژراو ئەویتر دادگاییەکی ناهەق، بەهەر حاڵ رەنگە هەمان شت و هەمان کارتێکردن لەسەر دوو جۆر دەقدا بدۆزینەوە, ئەمەش جگە لەنوێکردنەوەی دەق بەداهێنان ناچێت, رەنگە سیحربازێك لە لەحزەیەکدا بتوانێ لەژێر کڵاوەکەیدا کۆترێك هەڵفرێنێ, ئەمەش جۆرە داهێنانێکە، بەڵام ئەم کردەیە زوو دەمرێت و تەمەنی کورتە, هەرچی دەقێکی ئەدەبیە مانەوەی لەنەمریەکەیدایە کە لەراستیدا دەقنووس بۆ نەمری و لەدەست مەرگ رزگار بوونی خۆی دەینووسێت کە ئەمەش ئێستا بەتێڕوانینێکی جهانبینیانە و لۆژیکیانە ناناسرێ و کاری پێناکرێت, چاکتر وایە لەوە تێبگەین کە هەموومان و لەهەموو کایەکاندا خەریکی نەمرین, هەروەك چۆن نەمری کرێکارێك لەدوورست کردنی دیوارێك یان درووستکردنی کەرەستەیەکدایە, ئاوهاش نەمری ئەدیب لەدەقەکەیدایە, بۆیە باشتر وایە ئەدیبی کورد خۆی بەو زاراوانەوە خەریك نەکات و کێشمەکێشی لەسەر نەکات, گرنگ ئەوەیە تاکی ئەدیبی کوردی خۆی لەژێر خەیاڵات و بیرکردنەوەی ئەویتر رزگار بکات, سەرقاڵی فکر بن بۆ ئەوەی دەقی سەربەخۆ بەرهەمبهێنن و بەپرنسیپەکانی ئیستاتیکا و چنینەوە کار پێبکرێت, بەو لۆژیکە کار بکرێت دەق لەکراوەیی خۆیدا بمێنێتەوە, سنووری شتە باوەکان و یەقینەکان ببەزێنێ. ئیستاتیکا تەنها لە وێنە و زماندا کۆنابێتەوە, مەعریفە بەشێکی تری هێزی ئیستاتیکی دەقە کە زۆر شاعیر یان ئەدیب هەیە سڵ لەمەعریفە دەکەنەوە, یاخوود مەعریفە و عیرفان تێکەڵاو دەکەن, هەڵبەت خۆ یەکلایی کردنەوە لەم پرسە و بەتایبەتی لەرووی فکریەوە, لەوە چاکترە خۆیان سەرقاڵی موناقەشەی شەفەوی، واتە سەرزارەکی بێهوودە بکەن, ئەم دەقە خوڵقاندنە و ئەویتر مردوو, هەڵبەت نەخوڵقاندن یان ئەوەی پێی دەڵێن داهێنان نیازی بەپشتگیری کردنە, نەدەقی مردووش نیازی بەتەڵقینە, بەڵکو ئەوە خوێنەری جددی و رەخنەگری شارەزایە دەتوانێ شیتەڵکاری بکات, بۆیە ئەم خۆ سەرقاڵ کردنە بۆ بەرهەمە, لەسەرقاڵ کردنی ئەو

خەڵکانە دەچێت کە لەجەهلی نەزانیندا خەریك بوون دەخنکان, وەختێك خۆیان بەپێنج و شەش و حەوت چینی ئاسمانەوە خەریك دەکرد و واتێگەیشتبوون ئاسمان چین چینە, لەبری ئەوەی خۆیان بەخود ناسیەوە خەریك بکەن, وەکو (خەیام) ماندوو بوو پێوەی, کەوابوو مەرج ئەوەنییە نەتەوەیەك لەئەدەبدا داهێنانی نەبێت و وەکو نەتەوەیەکی دواکەوتوو چاو لێبکرێ, بەڵام مەرجە نەتەوەیەك خۆی نوێ بکاتەوە و دەقی سەربەخۆی هەبێ, یان لانیکەم ئەگەر لە ئەدەبیشدا داهێنان نەبوو لەکایەکانی تردا بەرهەمی هەبێت, یەعنی گەلێکی بەرهەمهێن بێت و بەر سێبەری نەبێت, چاوەڕێی دەستی خەڵك نەبێت.

پرسیار: ئێوە باستان لە هەندێك پڕۆسەی کاریگەری ئەدەب و لاساییکردنەوە کرد، دەکرێ لەسەر ئەم پنتە زیاتر رابوەستن؟

سمکۆ محەمەد: پێشتر بە تیژتێپەر باسی کێشەی لاسایکردنەوەمان کرد کە بۆتە گرێیەکی دەروونی، ئەفڵاتون باسی لاسایی کردنەوە دەکات لە ئەدەبدا و بە داهێنانی نازانێت و بە دابڕانیشی نازانێت، بەڵام ئەرستۆ ئەمە بە دیوێکی تردا دەبینێت و لاسایی کردنەوە بە هونەر دەزانێت و هەندێك لاسایی بە ئیقاع و مۆزیکەوە گرێدەدات، لەلایەکی دیکەوە بە کردەیەکی غەریزی تەماشات دەکات و بە ئسلوبێکی نوێی دەزانێ. ئەو هونەر بە ئازادی مرۆییەوە گرێدەدات و پێی وایە خەیاڵگەری مرۆیی جگە لە فراوانبوونەوەی ئەم ئازادییە ناچێتە پێشەوە.

بەڵام من وای دەبینم ئەدەب سرووشتێکی گشتگیری هەیە, بەبیانووی ئەوەی کە ئەم کایەیە بەر لەهەر شتێك, سەرەکیترین خەسڵەتی هیومانیستی بوونیەتی لەگەیاندنی مەبەست و گوتار و ئیستاتیکا, مەبەستمە بڵێم ئەدەب جگە لەپەیامێکی ناڕاستەوخۆی شەرمن بەرامبەر حاڵەتەکان و بەتایبەتی سیاسەت و دەسەڵات, شتێکی تر نییە و جگە لەوەی چێژێکە بۆ ئینسان و هیچی تر, بەهەرحاڵ شتێك کە بەبێ ئاگاهانە نووسرابێت لاسایی کردنەوە ناگەێنێت, چونکە جیایە لەوەی بەئاگاهانە نووسرابێتەوە.

بۆ نموونە دەقەکانی مەحوی و مەولەوی و خانی, نزیکایەتیەکی زۆریان لەتەك دەق و بیرکردنەوەکانی حافزی شیرازی فارس و ئەبو نەواس و تەنانەت دەقە کلاسیکیکیەکانی تورکیش هەیە، هەروەها عەرەب و ئەوانی تر هەن, ئەدۆنیس زۆر لەسەر شیعریەت و کاریگەریەکان قسەی کردووە, لەو بڕوایەدایە دوو جۆر لاسایی کردنەوە هەیە.

جۆری یەکەم لاسایی کردنەوەی خودە کە لەرابردوودا لەنێو جەرگەی هاوبەشەکانی خۆیدا بەرهەمهاتووە, یەعنی ئەوەی کە لەرابردوودا نووسراوە یان وتراوە, بەستایلێکی تر و لەڕێگای کیمیای وشەو هۆکارەکانی تری مقەویماتی دەقەوە خۆی نمایش دەکات، بەڵام عەرەب

لەبەر ئەوە جیاوازییان لەگەڵ کورد هەیە، چونکە لەپشت زمان و ئەدەبەکەیانەوە، تێکستی ئایینی هەیە کە ئەگەر لەبەرخاتری دەقە ئەدەبیە داهینەرانەکەش نەبێت، لەبەر خاتری دەقی قورئانییە کە لەسەر ئاستی دونیا سەرقاڵن پیوەی، ئەمەش پشتگیرییەکی ناڕاستەوخۆی زمانە لەناو دەقدا، کورد خاوەنی تێکستی ئایینی نییە بەزمانی خۆی.

جۆری دووەمیش لاسایی کردنەوەی ئەویدیە, واتە دەرەوەی فەرهەنگی خودی دەقنووس دەگرێتەوە, هەردوو لاسایکردنەوەکە رەوایەتی هەیە, سەرسام بوون بەستایل و چەمك گەلێك كە نەك تەنها بۆ ئەدەب, بەڵکو بۆ هەموو کایەکانی تر شیاوە و حەرام نییە, بەو پێیەی کە مەعریفە کەڵەکەبوون و تێکەڵبوونی هەموو ئەو کولتوورانەیە کە سەرجەم کۆمەڵگەی بەشەری لەمێژوودا تۆماری کردوون و بەجێی هێشتوون, کەسێك یان کولتوورێك نییە لەخۆڕا و لەشکۆی قارچك و دۆمەڵان هەڵقوڵابێت, یان بەبێ ئەوەی ژیانی لەتەك بەشەردا نەکردبێ و وەحی بۆهاتبێ بەزمانێکی تایبەت, بەڵام دەتوانین بڵێین کەسێك هەیە توانا فەرهەنگیەکانی خۆی لەدەرەوەی چالاکیە باوەکانی کۆمەڵگە, مومارەسەی کایەی ئەدەب و رۆشنبیری دەکات, ئەمەیان راستییەکی تێدایە, هەموو ئەو فکرانەی کە بوونەتە زەخیرەی ئینسان و کاری پێدەکرێ, لەئەنجامی بیرکردنەوەیەکی بەکۆمەڵە, وەك زەروورەتێك بۆدرێژەدان بەژیان و مۆڵکایەتی قەبوڵ ناکات, بەڵام ئەدیبێك چەکوش کاری تێدا دەکات و راستی دەکاتەوە بەپێی لۆژیك, ئەمەیە کاردانەوەیەکی تر بەرهەمدێنێ, ئەمە بۆ هونەری فۆلکلۆری کوردیش هەمان مانای هەیە کە خاوەنی خۆیەتی و هەروەها خاوەنی خاڵی هاوبەشیشە لەکاتێکی دیکەدا، ئەگەرچی لۆژیکی ئەدەب, لەگەڵ لۆژیکی زانست جیاوازیان هەیە, چونکە لەئەدەبدا کار بە تیۆری ماتماتیکی ناکرێت, بەڵام دیسان ئەدەب بۆ خۆی زانستێکە لەرێگای زمانەوە و ناتوانێ یاخی بێت لەشتەکانی تر, رەنگە بتوانێ پێناسەی شتەکان بەمەجاز بکات, مەجاز بەو مەعنایەی بەکار هێنانی زمانی دووهەم, یان پێدانی فرە مانایی بە وشە یان زاراوە یان موفرەدە و هتد کە لەکۆنتێکستی دەقدا جێی دەبێتەوە، ئەو زمانەی کە جیایە لەزمانی قسەکردنی ئاسایی کە هەر کەسێك کاری پێدەکات, بەڵام دیسان دەقنووس رەنگە بتوانێ وشە بتاشێ هەروەك چۆن ئەم نموونەیە لە کورددا زۆرە, بەڵام ناتوانێ لەو موفرەدانە زیاتر بەکار بهێنێ کە هەر کەسێك بەکاری دێنێ, یەعنی سیستمی نووسین لەئەدەبدا, سیستمێکی جێگیر و جێکەوتە چوارچێوە دارە بۆ بەکارهێنانی ئەو موفرەدە باوانەی کە خەڵکی ئاسایش کاری پێدەکەن, بەڵام تەجاوزکردن لەو سیستمە تەنها لەرێگای تازەگەرییەوە و رزگار بوون لەکلاسیکیەتەوە باشتر دێتە بەرچاو, باشە ئایا کەس هەیە نکوڵی لەوە بکات, ئەوەی کە ئێستا تەکنۆلۆژیا شتەکانی بەرجەستە کردووە,

ئاشکرا کردنێکی نوێیە, وەڵامەکە لەلای من نەخێرە, چونکە ئەوە ئاشکرا کردن نییە, وەختێك ئامرازەکانی گەیاندن لەسەردەمێکدا بانگدان بەکوولەکە بوو, ئێستا لەبڵندگۆی پێشکەوتوو بانگ دەدرێ, وەختێك ئینسان لەکوخ و دواتر لەخانووی زۆر سادەدا ژیانی دەکرد, ئێستا لەساختومانی باڵا بەرز و قۆللای سیحراوی, وەختێك ئاژەڵ و گالیسکە هەبوو بۆ گواستنەوەی پێویستەکانی ژیان, ئێستا بەماشینی پێشکەوتوو و میترۆ دەکرێ, وەختێك پێشتر کێڵانی زەوی دیسان بەئاژەڵ و تەکنۆلۆژیای سەرەتایی بوو, ئێستا بەماشینی خێرا و دەیان نموونەی تر, ئەمانە خۆ هەمویان لاسایی کردنەوەن، بەڵام لەپانتاییەکی فراوانتر و بەفکرێکی فراوانتر لەدونیایەکی جیاوازتر لەرابردوو کە رۆژەی ئینسان لەسەر گۆی زەوی بەبارتەقای ئێستا نەبوو ئێستا گەشەی کردووە, هەڵبەت ئەدەبیش هەر وایە، ئیدی ئەوە زەرورەت بوو کە لەهەندێ باردا جۆرێك لەداهێنان لەکەرەستەکاندا کراوە، یان خێراتر کراوە وەکو ئەوانەی کە ئینسان بۆ ژیانی رۆژانەی پێویستی پێیەتی، بەڵام بەگەشە و هەڵدانی تەکنۆلۆژیا هاتۆتە بەرهەم, دیسانەوە دەڵێم ئەمە دۆزینەوە نییە, بەقەد ئەوەی نوێ کردنەوە و خێرا کردنی هەمان ئامرازە, هەڵبەت ئەدەبیش لەم شتانە بەدەر نییە کە بەشێکن لەپێداویستیە غەریزی و رۆحیەکانی ئینسان, بۆیە شتێك نییە لەدەرەوەی کاریگەری, تەنانەت ئەو دەقانەش کە وەزیفەی موقەدەسیان وەرگرتووە لەزەینی ئینسان و موناقەشەی دیالیکتیکی لەسەر دەکرێ.

ئێمە دەبێ ئەوەش بزانین کە تەنانەت دەقە ئاینیەکانیش لەقۆناغێکەوە بۆ قۆناغێکی تر جیاوازییان هەیە و بەقۆناغی گواستنەوە دەژمێردرێت، واتە شوناس نوێکردنەوە لەرێگەی رۆشنبیرییەوە یان بەهاوچەرخ کردنی ئایین، ئەمە لەئایینی وەسەنی و میترایی و مەسیحی سەردەمی بەر لەرۆمەکان و ئیسلامیش کە مێژوو بۆمان دەگێڕێتەوە هەستی پێدەکەین، ئەوکاتەی کە جورئەتێك بەخۆمان دەدەین و پرسیارێك دەکەین ئایین چییە؟، ئەوکاتە دەچینەوە سەر کاریگەرییە رۆشنبیری و مەعریفیی و مێژوویی و تەنانەت ئەدەبیەکانیش کە زۆر کەمێکی لێوەرگیراوە، چونکە رۆشنبیری کۆمابوونی مەعریفی گەلانە و دواتر پەرت بووە و لەشوێنێکدا بەشێوەیەك بووە و لەشوێنێکی تردا فۆڕمێکی تری وەرگرتووە، هەرئەوەی لەتەنیشت خۆمانەوە واتە لەتەنیشت کوردستانەوە کە ئێرانە، چەند کاریگەری رۆشنبیری دەبینین لەسەر ئایین و ئاینیش بەپێچەوانەوە چەند کاریگەری هەبووە لەسەر ئەدەب، ئەوکاتەی کە ئەسکەندەری مەکەدۆنی ئێران داگیر دەکات رۆشنبیری یۆنانی جێدەهێڵێ، بەپێچەوانەشەوە کە ئێران یۆنان داگیردەکات رۆشنبیری

جێدەهێڵێ، ئەمە بۆ ئیمپراتۆریەتی عوسمانلییەکانیش هەروایە کە هاتونەتە وڵاتانی عەرەب دونیایەك موفرەدەی تورکیان جێهێشتووە و تائێستا کاری پێدەکرێ و بەپێچەوانەشەوە کە رۆیشتوونەتەوە کەوتونەتە ژێر کاریگەری قورئانەوە، بزانە کاریگەرییەکە جیاوازی هەیە چونکە لەوڵاتانی عەرەب تێکست هەیە، ئەمە زۆر کۆمەکی بەزمانی عەرەبی و ئەدەبی عەرەبی کردووە، بەڵام بۆ فارس وانەکەوتۆتەوە.

ئێستا ئیتر بەشی دووەمی موناقەشەکەم ئەوە دەبێت کە چۆن پێناسەی کاریگەری بکەین لەنێو ئەدەبیاتدا, ئەوەی کە باسی دەکەم ئەنجامی گفتوگۆیەك بووە, کاتێك شتێکمان لێ ون بووە و بۆی دەگەڕێین و دواتر دەیدۆزینەوە, ئەمەش ناکاتە لاسایی کردنەوەی ئەدەبی گەلان, هەرئەوەی کاتێك کە شتێکی نامۆ دەچێتە شوێنێك, راستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ کاریگەری لەپاش خۆی جێدەهێڵێ, دەقەکانی بۆدلێر و مالارمێ و ئۆکتافیوپاس و مایکۆفیسکی و شاعیرانی عەرەب و فارس و هتد کە هێندە زۆرن و ناتوانین ناویان ریز بکەین, شتێکی داهێنەرانە نەبوون بۆ ئێمە, چونکە داهێنان هێشتا پێناسە تەواوەکەی نەبۆتە جێگەی قەناعەتی ئەدیب، ئایا هەموو ئەو دەق و ئەدیبانەی خەڵاتی نۆبڵ وەردرەگرن ساڵانە، هەموویان داهێنانن، وڵامەکە لەلای من نەخێرە و نموونەش زۆرن، بەڵکو بینییان شێوەیەك بوو لەئاگادار کردنەوەی ئێمە کە لەرابردوودا ونمان کردبوون و بۆی دەگەڕاین, خۆ ئەگەر مەیلێك هەبێ ئەم بۆچوونە رەتبکاتەوە و ئەلتەرتانیڤێکی باشتر پێشکەش بکات, وەکو ئەوە وایە مێژوو پشتگوێ بخات و لە سفرەوە دەستپێبکات, یان پنتێك لەپنتەکانی ئەدەبی گەلان پەراوێز بخات کە لەدوای رێنسانسەوە رۆشنتر خۆی مەترەح کرد، ئەمەش وەکو ئەوە وایە پشتە رابردووەکان بسڕێتەوە, لەکاتێکدا ئەم چاو نوقاندنە لەئاست دەسەڵاتی دەقدا کە لەسەر وەختی خۆیدا زاڵ بووە, وەکو ئەوە دێتە بەرچاو کە شەپۆلی دەریایەك دابڕێنین لەهێزی سەرچاوەکە و تەوژمی ئاوەکە کە ئەمەیان شتێکی فیزیکیە, یان باشتر بڵێم, وەکو ئەوە وایە پێشاکی ئێستا دابڕێنین لەو پێشاکە سەرەتاییانەی کە تەنها بۆ داپۆشینی جەستەی ئینسان درووست دەکران و دوور بوون لەئیستاتیکا, مۆدێل و تەقلیدیەت یەك شتن, بەڵام لەدوو دۆخی جیاواز و دوو ستایلی جیاواز, باشە ئەگەر لەستایل چووینە دەرێ, دەتوانین بڵێین جەوهەری شتەکان جیاوازن, جگە لەو سیاقەی کە خۆی لەفۆرمێکی تردا بینیوەتەوە.

پرسیار: کاتێ هەر دەقێکی بیانی نموونەی سوپێهری یان بورخیس یان کافکا.هتد، ئەخوێنینەوە یەکسەر شوناسە نەتەوەییەکەی ئەناسینەوە، کەوابێ ئێمە باسی ئەدەبێك ئەکەین، باسی شوناس و ئەدرەس ئەکەین،

دەکرێ ئەو پرسیارە لەخۆمان بکەین کورد بەم هەموو تێکستەی کە هەیەتی نەیتوانیوە شوناسی خۆی لەگەل ئەوانی تردا جیا بکاتەوە، ئایا ئێستا کاتی نەهاتووە لێرە بەدواوە بۆ ئەوەی رێگری لەو گرفتە بکەین، هەوڵەکان پێچەوانە بکرێتەوە؟

سمکۆ محەمەد: باشتر وایە لە تەکنیکەوە دەست پێبکەم, ئەگەر ئەدیبی ئێمە پێشتر ئابڵوقەدراوی تەکنیکی کلاسیکی بوو, ئەگەر ئەدیبی ئێمە پێشتر زمان یەکێك بووە لەرێگرەکانی گەیاندن و ناساندنی بەدەرەوەی خۆی, ئەگەر ئەدرەسی نەتەوەیی کورد نەگەیشتبووە گەلان, ئێستا ئیتر ئەو دەقانەی کە بۆ زمانەکانی تر وەردەگێڕدرێن, سەروەخت و قۆناغەکە ناچارمان دەکات خەریکبین هاوشانی ئەدەبی گەلان دەستاودەستی پێبکەین, وەکو پێشترو لەشوێنی تر باسم کردووە, کردنەوەی ئەو دەرگایەی کە بەرووماندا کراوەتەوە کە ئەگەرچی زۆر درەنگە, جا چ سیاسەت بێت یاخود سیستمی بازاڕ بێت, یان هەر گەمەیەکی تر, بەبێ ئەوەی کورد بەخۆی بزانێ خەریکە دەچێتە ئاستە بەرزەکانەوە, ئەمە پیاهەڵدان نییە و باسی کەسیش وەکو نموونە ناهێنمەوە, چونکی تاکی کوردی بەئاسانی ئەمە وەرناگرێ, بفەرموو تەماشای ئەو کاراکتەرە کوردانە بکەن کە پێست وەردەگرن لەپەرلەمانەکانی دونیا, تەماشای تیپی تۆپێن بکەن چۆن دەگەنە شوێنێکی تر, تەماشای شارەزا لەبارەکانی فەرهەنگی و زانستێکدا بکەن لەئاستی دونیا کە کوردن و هیچیان کەمتر نییە لەبیانی, بەڵام کە باسی بۆرخیس و چیخۆف و مەکسیم گۆرگی و یەسەنین و باسترناك دەکەین یەکسەر ئەدەبی روسی دێتەوە یادمان، کە باسی دانتی دەکرێت ئەدەبی ئیتاڵیا و باسی کافکا ئەدەبی ڤییەننا و مالارمێ و بۆدلێریش فەرەنسی و گۆتە ئاڵمانی و نازم حیکمەت تورك و نەجیب مەحفوز واتە میسر و بوزورگی عەلەوی و ئەحمەدی شاملۆ و سوپێهری یەعنی فارس و لەدونیای عەرەبیش هەژمار ناکرێت و هتد، ئەمانە هەموویان سەلمێنەری ئەوەن کە ئەدەبیش لەهەوڵی جدیدایە بۆ پەیداکردنی شوناسی نەتەوە کە لەدەرەنجامدا ئەدەب بۆ ئینسانە, بەڵام ئەگەر بەتەواوەتیش نادیدەی بگرین هەر زمان شوناسەکە دیاری دەکات، دەبێ ئەوە بزانین ئیتر لێرە بەدواوە بۆ ئەوەی رێگری لەو کاریگەرییە بکەین، هەوڵەکان دەبێ پێچەوانە بکرێتەوە، مەبەستم ئەوەیە دەقی بیانی چیتر پێویست ناکات بکرێن بەکوردی بەبارتەقای جاران، بەپێچەوانەوە کاتی ئەوە هاتووە کە دەقی خۆماڵی وەربگێردرێتە سەر زمانەکانی تری لانیکەم فارسی و عەرەبی و تورکی و ئینگلیزی و هتد، ئەمەش بە پڕۆژە ئەکرێت، هەروەها ئەبێ دەقی دانسقە وەربگرین نابێت هەر دەقێکی کوردی وەربرگرین و وەریگێڕینە سەر زمانەکانی تر،

لەکاتێکدا ئەدەب ئامانجێکی هیومانیستی هەیە، بۆیە قسەکەی من لێرە لەسەر نەتەوە پەرستی نییە، بەڵکو لەسەر ناساندن و شوناس وەرگرتنی دەقە.

سەبارەت بەئەدەبیش کە هاوشانی ئەوانی تر کە فەرهەنگی میللەتێکە و بەیەکێك لەتواناکانی گەلێك دەژمێردرێت، وەکو نەزار قەببانی دەڵێت" لێکۆڵینەوە دەربارەی شیعر، لێکۆڵینەوەیە دەربارەی ئەو خۆڵەمێشەی کە ئاگر لەپاش خۆی جێی دەهێڵێ" چونکی دەقی ئەدەبی بەر لەوەی تەنها نووسین بێت, ئاگرێکە لەپاش دامرکانەوەی شوێنەوار جێدەهێڵێ, ئەدەبی کوردیش ئاگری لەوجۆرەی درووست کردووە, بەڵام کە دەنگوباسەکەی و گەرمایەکەی نەگەیشتۆتە دەورو پشتی, ئەمەیان نەزمێکی سیاسی خوڵقاندوویەتی, چونکی ئەدەب کردەیەکی دیالیکتیکیە و زمان گەمەی تێدا دەکات, ئەو دەرفەتەی ئێستا لەبەردەستدایە, ئەگەر چەند ساڵێك لەمەوبەر هەبوایە, شانسێکی ترمان دەبوو, ئەمەش تەنها بۆ ئێمە نەبووە, بەڵکو زۆر لەگەلانی تر بەم قۆناغەدا تێپەڕیون لەوانەش ئەمازیغیەکان، بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە بۆچی ئەدەبی کوردی نەناسراوە تاکو وەکو ئەدەبی گەلان بچێتە نێو ئەلبومی نێونەتەوەییەوە، کەمتەرخەمییەکە ئەوەیە کە تاکو نیو سەدە بەرلەئێستا ئێمە پێویستمان بەوەبوو کە ئەدەبی گەلان بناسین و وەریگێڕینە سەر زمانی کوردی و ئاشنایەتی پەیدا بکەین، بەڵام ئێستا فەزاکە بەگشتی لەخزمەتی کورددایە، ئیدی بۆچی ئەم هەموو زمانزانە لەکورددا هەیە، کەچی دەقێك ناکرێتە فارسی یان عەرەبی و ئینگلیزی و فەرانسی و ئیسپانی و هتد، ئەمە ئەگەر کەمتەرخەمییە و خاوەنی دەزگایەك نیین، ئەدی ئەو غیرەیە چییە ئەدیبی کورد لەگەڵ یەکتر هەیانە، بۆچی ڕێگرییەکی ئەخلاقی نابێتە جێگەی ئەو تێگەیشتنە کلاسیکییە داخراوە، ئەگەر بۆیارە ئێمە خاوەنی دەقی خۆمانین، ئەگەریش بەپێچەوانەوەیە بۆچی باسی جهانگەرایی دەکەین، خۆ جهانگەرایی تەنها ئەوەنییە ئێمە بەهرەمەند بوین لەکەرەستەی تەکنۆلۆژی، بەقەد ئەوەی پێویستە کەڵکیان لێوەرگرین و بچینە نێو فەزا گشتیە نێودەوڵەتیەکەوە، خۆ عەرەبیش جگە لە ئەدەبی جاهیلی، هەر بەتەنها بەقەد کورد خاوەنی دەقی کلاسیکین، ئەدی بۆچی ئەوان کتێبخانە و سەرخانی خۆیان دەپارێزن و دەوڵەمەندی دەکەن، کورد بۆچی خۆی کۆناکاتەوە، بۆیە پێموایە هەتا دەقی کوردی نەکرێتە زمانە زیندووەکانی جیهان و ریکلامی بۆ نەکرێت و نەگاتە دەستی خوێنەری ڕۆژئاوا و عەرەب و فارس و تورك و هتد. ئەدەبی کوردی ئەو شوناسە جیهانییە وەرناگرێ.

پرسیار: ئەو فەوزایەی نێو ئەدەب درووست بووە، کە بەتایبەتی ڕۆمان

نووسین بۆتە دیاردە و هەر نووسەرێك ئەگەر ڕۆمان نەنووسێت نە دەناسرێ و نە دەزگاكان كتێبیان بۆ چاپ دەكەن، ئایا ئەمە سرووشتییە و ئاساییە؟

سمكۆ محەمەد: یەكێك لەو پرسیارانەی كە لەپێشانگای نێودەوڵەتی هەولێر لەلایەن دەزگا چاپەمەنییە عەرەبیەكان لەمن كرا، گووتیان ئەرێ كورد بۆ تەنها ڕۆمان دەخوێنێتەوە؟، ئایا ئێوە پێویستیتان بە فكر و لێكۆڵینەوە نییە؟، لەراستیدا پرسیارێكی شەرمهێنەر بوو بۆمن، وەڵامەكە بۆمن قورس بوو، چونكە پرسیارەكە پێش ئەوەی لەلای ئەوان بێ، من لەمێژە ئەم پرسیارەم ئاراستەی دونیای ئەدەبی كوردی كردووە، بۆیە دێمە سەر ئەوەی كە بۆچی ڕۆماننوس زۆربوون و بۆچی دەزگا بەناو چاپەمەنییەكان تەنها ئەو چالاكیە دەزانن، هەڵبەت كێشەی هەرە گەورەی خوێنەری زمانی كوردی و زمانەكانی دیكەش، ئەوەیە كە گرینگی بەئەدەبێك دەدات كە تەنها گێڕانەوە و حیكایەت بێ، ئەمە بونیادی ڕۆشنبیری كوردییە لەكۆنەوە تائێستا واهاتووە، هەروەها ستایڵی ئێستا دیارە كە دونیای دەرەوەی خۆمان كاری پێدەكەن، ئاساییە كەسێك بێت و دەستبداتە نووسینەوەی یادەوەرییەكانی بەشكڵێكی ئەدەبی و ناوی ڕۆمانی لێبنێت، هەروەها بیركردنەوە لەخاوەندارێتی ستایل نەبۆتە خەمێكی ئەدەبی تاكو ئەدەبەكە بەراورد بكرێ، ئەو زەمینەیەش لەبارە كە چەند كەسێك بەبێ باگڕاوندێكی ڕۆشنبیری و ئەساسیاتی خوێندن لەهەموو كایەكان، كراون بە خاوەن دەزگا و كتێب چاپ دەكەن، ئەوان چونكە لانیكەم تەنها ڕۆمانیان خوێندۆتەوە، بۆیە ئاسانە هەم خوێنەر سەرقاڵ بكەن و ئاراستەی بكەن، هەم بەرپرسیارێتیەكەش كەمترە بۆ چاپ كردن هەڵبگرن، بەوپێیەی بەرپرسیارێتی فكری قورسترە لە ئەدەب بەگشتی، بۆیە كێشەكە تادێت فراوانتر دەبێت كە من پێموایە ئەمە تەمەنی كورتە، بەڵام لەپەنا ئەمەشدا كۆمەڵێك خوێنەر و دەزگای دیكەش هەن كە گرینگی بە فكر و ئەدەبی رەسەن و جوان و بەتوانا دەدەن، لەمە ترسناكتریش ئەوەیە كە ئەم خوێنەرەی ئێستا بۆتە كۆیلەی ڕۆمان خوێندنەوە و هیچی تر، ئەگەر پەشیمان بكرێتەوە یان بەرچاوی روون ببێتەوە، بەلایەنی كەمەوە بەشی زۆریان لەخوێندنەوە پاشگەز دەبنەوە، چونكە دەردەكەوێ كە ئەوان بە ئەنقەست ئاراستەكراون، هەڵبەت ئەوانیش بۆ تۆڵە سەندنەوە لەم فەزا خوڵقێندراوە دوور دەكەونەوە لە خوێندنەوە، ئەمە شێوەیەكی دیكەی هاندانی خوێنەرە بەرەو خوكوشتن، مەبەستم لە خۆكوشتن ئەوەیە لەئەدەب و فكر بتۆرێن و دوور بكەونەوە.

رۆشنبیری سوپەر ئایدۆلۆژیست – بەختیار عەلی وەک نموونە – نووسینی: ستیڤان شەمزینی

بەختیار عەلی لە کتێبی "ئایدۆلۆژیست" لە لاپەڕە "127"دا نووسیوویەتی "ئەو تیرۆریستانەی خۆیان دەتەقێننەوە درێژکراوەی هەمان هێڵی ستایشی مەرگن کە شاعیرانی وەک شێخ نوری، بێکەس و قانع و هتد بە ستایشی مردن بۆ نیشتمان شیعریان دەهۆنییەوە".

ئەو پەرەگرافە کورتەی سەرەوە، شتی زۆرمان بۆ روون دەکاتەوە و تێرمی بیرکردنەوەی ئەو نووسەرەمان پێ دەناسێنێت. کێشەی ئەم لەوەدا چڕ بۆتەوە زیاتر لە هەر شتێک بێز لە ئایدۆلۆژیا دەکاتەوە و بە شێوەیەیەکی رواڵەتیانە خۆی وەک ئەنتی فاشیست دەخاتە بەرچاو، تراژیدیاکە لەمەدایە خۆی نموونەیەکی باڵا و دۆگمی ئایدۆلۆژییە، ئایدۆلۆژییەکی لێڵ و تاریک کە هیچ ئاسۆیەکی ژیانی لێوە هەڵنایەت، بەدیوێکی تریشدا یەکێکە لە فاشیستەکانی نێو کایەی رۆشنبیریی ئێمە، هەر ئەو هەوڵانەی بۆ سڕینەوەی زەینی و رەمزی ئەو شاعیرانەی دەستەی یەکەمی منەوەرانی سەدەی بیستن و هەموو هەوڵیان بە ئاڕاستەی نیشتمانسازیی و پاککردنەوەی عەقڵی خورافی و بژارکردنی کولتووری کۆمەڵایەتی ئێمە بووە، فاکتێک نیشان دەدەن ئەو نووسەرە روانینی بارگاوییە بە رۆحی فاشیزم، ئەو دەیەوێت ئەم رەمزانە بسڕێتەوە نەک بۆ ئەوەی نەبنە تەوتەمی رۆشنبیریی و بتی ئەدەبی، بەڵکو بۆ ئەوەی خۆی لە جێگەیان دابنێت، راستتر وایە بڵێم هەموو هەوڵێکی لەوەدا خەستر کردۆتەوە هەموو ئەوانەی پێش خۆی بسڕێتەوە لە یادەوەریی نەوەی ئێستادا، ئەمەش بێ پشت بەستن بە میتۆدێکی زانستی و ئەکادیمیی، بەڵکو بۆ ئەم کارە گەڕاوەتەوە بۆ خەیاڵی خۆی، وەک زۆرجار لە زەینی ئێمەدا ئەو وەک بە بوونەوەرێکی خەیاڵیی ئەبستراکت قووت بۆتەوە.

کێشەی سەرەکی بەختیار ئەوەیە، بڕیارێکی ئایدۆلۆژیی پێشوەخت و ئەنگێزەیەکی فاشیانەی هەیە لە خوێندنەوەی دنیا و دیاردە و کەسایەتییەکانی ناو مێژووی کورد چ ئەدەبی بن، چ سیاسیی. نایەوێت بەپێی میتۆد هەڵسەنگاندنیان بۆ بکات، چوونکە ئەو پەیڕەوی هیچ

میتۆدێک ناکات، بەڵکو رەچاوی شیعرییەتی تێکست یان گووتارەکەی دەکات، جا ئەمەیان زۆر گرنگ نییە بەلایەوە چەند بەهای زانستیی هەیە یان نییەتی، ئەوەی بە دیدی خۆی پێشنەرەیە تەکنەدانی ئەو هارمەنییەتە شیعریی و رەوانبێژییە دەینووسێت یان دەیڵێت، هەر لەبەرئەمەشە نوسراوەکانی کەمترین پەیوەندییان بە واقیعەوە هەیە، هەڵبەتە ئەمە داوای کۆپیکردنی واقیعی لە ناکەین، وەک ئەو ریالیزمە سۆسیالیستییەی لە سەدەی پێشوودا باڵی بەسەر ئەدەب و رۆشنبیریی کوردیدا کێشابوو، کە بەبڕوای من ئەو ریالیزمە جۆرێک بوو لە ریپۆرتاژی رۆژنامەوانی و دیکۆمێنتکردنی واقیعی رووت، نا بەڵکو قسەمان لەسەر ئەو جیهانە یۆتۆپییەیە بە تەپزی خوێنەرەکانی پەلکێش دەکات بە ناوی، ئەو جیهانە لە هیچ کوێ بوونێکی نییە جگە لە کۆڵانە تەسکەکانی بیرکردنەوەی ئەو، ئەمە مانای وانییە مادام بەختیار عەلی جیهانێکی رەمزی خوڵقاندووە بە خوێنەرەکانی کە وەک تونی بابا وایە کاتێک دەچنە ناوی ئیدی ناگەڕێنەوە، ئیدی ئەم نووسەرە نایابە و کارەکانی شاکار و دانسقەن، بەپێچەوانەوە ئەو جیهانە سامناکەی ئەو خوڵقاندوویەتی دەمانترسێنێت.

روونتر ئەم پرسە ورد بکەینەوە، رۆمانەکانی بەختیار، پانتاییەکی فراوانن بۆ قسە لەکردن، هێڵێکی درامی لەناو هەموو رۆمانەکانیدا درێژ بێتەوە، ئەویش بریتییە لە پووچگەرایی. ئەو نوێنەری جیهانێکی داڕوخاوە وەک پاڵەوانەکانی کە کەسانی خەمۆک و خۆکوژن، زیاد لەهەر شتێک دژی مەرگدۆستی دەدوێت، کەچی لە بیری دەکات خۆی ماکینەیەکی گەورەی بەرهەمهێنانی مرۆڤی مەرگدۆستە، ئەوانەی هەموو پەنجەرەکانی ژیانیان لە خۆیان داخستووە، تا دوا مەرزی کینە رقیان لە بوونی خۆیشیان دەبێتەوە. ئەو نەوەیەی بەختیار بەرهەمی هێناوە نەوەیەکی دیل، کۆیلە، پاسیف، خۆیان داوە بەدەست واقیعەوە، نەک لێی یاخی بن و هەوڵی گۆڕینی بدەن، رقیان لە ژیانە نەک رووبەرێک بۆ ممارەسەی ژیان بەدۆزنەوە، جۆرێکن لە عارفی مەی خۆر و دەرمانخۆر، نەشەن بەهەموو ئەو تەزە رەشبینانەی بەختیار و پاڵەوانە دەنکیشەییەکانی. وەک جارێکیش لە چاوپێکەوتنێکدا باسم کرد، کۆژیتەکەی لەتیف هەڵمەت لە بارەی “روانگە” هەڵدەگێڕمەوە. بەوەی هەڵمەت وتی روانگە هێلکەیەکی پیس بوو هیچی هەڵنەهێنا، بەڵام من پێموایە رەهەند و لە لوتکەشدا بەختیار هێلکەکانیان پیس نەبوون، نەوەیەکی هیپی و خەمۆک و داڕوخاو و لۆمپنیان بەرهەمهێناوە، تەسلیمی هەموو تاڵی و کوێرەوەرییەکانی واقیع بوون، لەمە پتریش تەنکێک رووناکی لە چاوی ئەو نەوەیەدا نابینرێت.

کاتێک ئەمە دەڵێین بەختیار عەلی، هیچ پەیوەندیی بە واقیعەوە نییە، بەو مانایە نییە کاریگەریی لەسەر هۆشمەندیی نەوەیەک نییە

لە نێو واقیعە سوێرەکەی کۆمەڵی کوردەواریيدا، رووت□ م□بەستمان ئەوەیە بەختیار م□ر□ق ل□ واقیع وەردەگرێتەوە و دەیسپێرێت بە یۆتۆپیا و جیهانێکی خەیاڵی کە مێشکی ئەو خوڵقاندوو یەتی. ئەمە کرۆکی هەموو رۆمانەکانی پێکدەهێنێت، لە راستیشدا رۆمان وەک بەرهەمی مودێرینتێ ژانرێکە بۆ باسی کێشەکانی شار، شاریش دەستکردی سەرمایەداریی و دەوڵەت نەتەوەیە، کەچی لەمەشدا دەبینین ئەم نووسەرە باسی هیچ رووداوێک ناکات لەناو شارەکاندا روویاندا بێت یان ئەگەری روودانی هەبێت، تەنیا باسی کۆمەڵێک کارەکتەری تەریک و قەبزی ناو ئەندێشەی خۆی دەکات. ئەگەر سەیری بەرهەمەکانی “گۆنتەرگراس” بکەین ناوی پاڵەوان و کارەکتەرەکانی هەمان ئەو ناوە ئاساییانەن لە ئەڵمانیا باون، دۆیستۆیفسکی و مارکیز و بۆرخیس و ئۆرهان پامۆک، هەر بەهەمان شێوە، بەڵام بەختیار تەنانەت ناوی یۆتۆپی بۆ پاڵەوانەکانی هەڵدەبژێرێت، ناوێک نزیک لە رۆحی عەجەم و دوور لە گیانی کوردەواریی. رەنگە ئەمە شتێکی ئەوتۆ نەگەیەنێت بۆ خوێنەری ئاسایی، بەڵام بۆ من مەدلولاتی زۆری هەیە، بەو پێیەی بەختیار هەموو هەوڵێکی خۆی لەوەدا چڕ کردۆتەوە لەرووی تەسمیەشەوە کارەکتەرەکانی بوونەوەری ئاسمانی و خەیاڵی بن، تا وا لە خوێنەرەکانی بگەیەنێت، شوێنی ئەوان لەسەر زەوی نییە.

ئەگەر بگەڕێینەوە سەر پەرەگرافەکەی سەرەتا، دەتوانم ئەوەش ئیزافە بکەم، بەختیار عەلی، بەم هەوڵەی بۆ سڕینەوەی نەوەکانی پێش خۆی، دەیەوێت تێمانبگەیەنێت ئەدەب و رۆشنبیریی کوردیی لەوەوە دەست پێدەکات و رەنگە لەویشدا کۆتایی پێ بێت، ئەگەر ئەمە تەرجەمە بکەینە سەر زمانی سیاسەت هەمیشە ئەم نۆرمە تێفکرینە روئیای فاشی و دیکتاتۆرە هەرە گەورەکانی ناو مێژووی مر□قایەتییە. ئێوە دیقەت بدەن تاکو ئێستا بەختیار لای لە بەرهەم و نووسینەکانی “مەسعود محەمەد” نەکردۆتەوە و باسیشی ناکات، لێ مەسعود محەمەد نووسەرێکە هیچ کوردێک ناتوانێت بازی بەسەردا هەڵبدا هەر لەمس□□ری نەتەوەییەوە تا ئەوپەڕی ئومەمییەکان چ وەک لایەنگریی یان رەخنەگرتن لێی، کەچی دەبینین بەختیار تووشی سڵەمینەوە بووە بەرامبەری، جار و بار هەندێک لە موریدە فیکرییەکانی وەک تیۆریسیۆنی فاشیزمی کوردایەتی بە کینەوە باسی دەکەن! ئەمەش گەورەترین نوکتەیە لە هەموو دنیادا. کەواتە بەختیار بۆ باسی مەسعود محەمەد و پیرەمێرد و گۆران و هتد ناکات، یان کاتێک دێتە سەر باسی ئەو نەوەیە و نەوەی پێشتریش تەنیا بە رقەوە باسی هەموو ئەوانە دەکات یان لە بواری نەتەوەسازییدا کارامە بوون، یان هونەرەکانی ژیانیان فێرکردووین!! بۆچی هەمیشە تاراددەی عاشقبوون سەرسامە بە مەحوی؟ وەڵامەکەی رووت□ و مەحوی نموونە سوپەرەکەی

خۆیەتی لە رەهەندی پاسیفیزم و رقبوونەوە لە ژیان، بەختیاریش هەروەک ئەو دنیا بە سەرابێک تێدەگات، نەک مەساحەیەک بۆ ژیانکردن. بەدەر لەهەمــوو ئەمــانەش، ئەوەی لە بیــر کــردووە، ژمــارەی خۆتەقێنەرەوە لەناو کورددا هێندە نزمە حیسابی نەبووی بۆ دەکرێت. خۆتەقاندنەوە سەر بە کولتووری کوردیی نییە، چون لە هیچ ماوەیەکی مێژوویــیدا نەک خۆتەقانــدنەوە بەڵکــو تیــرۆر نەبــووەتە شەقلــی کولتــووریی کۆمەڵگەی ئێمە. ئەو بــاز دەدات بەســەر ئەو فــاکتۆرە ئاینیــان□ی م□تیقــی کــاریگەرن لە بەرهــەمهێنــانی کەســایەتی خۆتەقێنەوەدا. ئەو لە بیری دەکات ئەو روانگە سەلەفییە جیهادییەی وەک هێڵێکی درامی لە ئیبن تەیمییە درێژە دەبێتەوە تا دەگات بە سەید قــوتب و گــروپە تونــدڕەوە ئیسلامییەکــانی هەنــووکە کــارگەی بەرهەمهێنانی کەسایەتی خۆتەقێنەرەوەن نەک شیعری ئەو شاعیرانەی ئەو ناوی ریز کردوون. لە کوێدا کەسێک لەبن کاریگەریی شیعرێکی بێکەس خۆی تەقانــدۆتەوە؟ ئەی چــاوی پڕ خۆڵــی ئەو رۆژانە لەرێــی تیڤییەکانەوە دیمەنی ئەو خۆکوژانە نابینێت بۆ باوەشی حەفتا و دوو حۆری خۆیــان لە هەمــوو جێگەیەک دەتەقێننەوە؟ بەهەشتــی شــاعیرانی کورد، حۆری و غولمانی کەی تێدایە، تاکو مرۆڤی خۆکوژ لەسەری پەروەردە بن؟، بەپێچەوانەوە بەهەشتی ئەو شاعیرانە کوردستانێکی ئــازادە بۆ هەمــووان. مــن لێــرەدا ئەم دێڕانە کۆتــایی پێــدەهێنم، هەوڵدەدەم ئەم باسە چڕوپڕ تر و ئەکادیمیتر درێژە پێ بدەم، لە نەخۆشخانەوە و لەم کاتە پڕ ئازارەی نەخۆشیدا ئەمەندە با بەس بێت، خوا بۆ بەختیارم بهــێڵێت لێی نابمەوە.

10-7-2019

ستۆکهۆڵم – سۆلنا

بەڵێ ئێستەیش کورد بەرد□ بازن! … ژیڤان بەکر

کتێبی (ئەرێ کورد بوونە بەرد□ باز؟!)ی "ڕۆبەرت گیبسن"، لە بنەچەدا وەک کەرستــەی ئەکــادیمی پێشکەش کــراوە و بڕوانــامەی دکتۆرای پێ دەسگیر بووە. ئەم ت□زینەوەیە لە لایەن "شەفیقی حاجی خدر" کراوەتە

کوردی، تەی هەواڵی ژیان ئەرکی لە چاپدانی کتێبەکەی لە ئەستۆ گرتووە. پێش من، چەندان خوێندنەوە و هەڵسەنگاندن لە لایەن نووسەرانەوە بۆ ئەم کتێبە کراوە، هەر نووسەرێکیش بە پێی پاشخانی بنەماکانی فیکری و مەعریفی خۆی لە کتێبەکە دواوە، ئەز دەمەوێ لەبارەی زوانەوانییە بۆچوونی خۆمی لەسەر بنووسم، جگە لەوەی پسپۆڕییەکەم لە زوان و ئەدەبدایە، سەرەداوەکی وەرگێڕانیشم لە دەستە، مێژووی کۆن و نوێی "کورد"م خوێندووەتەوە و بە گشتیش ئاگام لە مێژووی مرۆڤ و جیهانە.

مەبەستمە زێتر قسە لەبارەی زوانی وەرگێڕانی کتێبەکەوە بکەم، کورد گوتەنی: "دوو شووتی هەڵناگیرێ بە دەستێ!" واتا لایەنە مێژووییەکەی لەبۆ کەسانی شارەزا بەجێ دەهێڵم، چەندی ڕاستە و چەندی هەڵەیە. تەنێ بەکورتی چەند دێڕێک تێگەیشتنی خۆم بە مێژووی نوێی کورد و ئێستەی ڕۆژگاری کورد دەنووسم. ئەگەر باسی ئەوە بکەین بۆچی کورد بەردەبازە، وەڵامەکەی بە پێی تێگەیشتنی من دەبێتە ئەمە: کوردانی باشوور، "پێش هەموو شتێ" ئەو هەموو ڕەنگە ناهێڵێ بگاتە هیچ ئامانجێک، مەبەستم ڕەنگەکانی حیزب و ئایدۆلۆجیاکانی ترە، چونکی دەبنە هۆی پەرتەوازەیی و نەبوونی متمانە، نەبوونی متمانەیش هۆکاری ئەوەیە یەکگرتوو نەبن، ناچار لە ترسی زەبری یەکدی، پشت بە نەیار و دژمنی خۆیان دەبەستن. ژبەرهەندە هەردەم یەکدی بە ناپاک و جاشی ئێران و تورکیا و عارەبستان دەناسێنن. تا متمانە و یەکگرتوویی نەگەڕێتەوە ناو هەموو پارچەکان، کورد هەر بەردەبازە، بێگومان بێ پلان و بەرنامە ئاراستە دەکرێ و ناحەسێتەوە، هەموو هەوڵێک بۆ یەکخستنی بیری نەتەوەییمان، هەوڵێکی نەزۆکە...

لە ڕووی زمانەوانییەوە، زانستی لێکسەکۆلۆجی ڕەگەیشەی وشەکانمان لەبۆ ڕوون دەکاتەوە. لە ناونیشانی کتێبەکەدا (ئەرێ کورد بوونە بەردەبازە؟!) وشەی "بەردەباز" جێی سەرنجە، لە ڕووی وشەسازییەوە: پەیقەکی لێکدراوە، لە واچەکانی (بەرد+ە+باز)دا چێ بووە، واتا لە (ناو+ناوبەند/بەستەر+ڕەگی کار) پێک هاتووە. لە ڕووی واتاسازییەوە: ڕستەکە پڕاگماتیکە، پەیقی "بەردەباز" بە واتای ئەو بەردانە دێت، کە بۆ پەڕینەوە لە ڕۆخی زێ یان ڕووبارەکاندا، دەنرێ بە کار هێنان، بەڵام ئەوە واتا فەرهەنگییەکەیە، واتا پڕاگماتیکییەکەی چەندان واتا هەڵدەگرێت، لەوانە: دەپرسێ کورد بۆچی بەرژەوەندی خۆیان نازانن؟ بۆچی بە کار دەهێنرێن؟ بۆچی ناگەنە کیان و دەوڵەت؟ بۆچی ژێردەستەن؟ بۆچی داردەستن؟ بۆچی پردی

خۆشگوزەرانین بۆ بیانی و بۆ خۆشتان هیچ؟ چەندان پرسی تر!

بە شێوەیەکی گشتی، زوانی وەرگێڕانەکەی زوانێکی زانستی و چڕە، ئەو زوانەی وەرگێڕ لە وەرگێڕانەکانی دیکەیدا بە کاری هێناون، ئەو زوانە ئەدەبییە نییە. ئەوەیش دەگەڕێتەوە بۆ زانستیی بوونی بابەتەکە، واتا ڕۆمانێک نییە تا بە دڵی خۆی بتوانێ بە فرەوانی ئیشی تێدا بکات، سنووری بابەتەکە وا دەخوازێ بە زوانێکی زانستی و چڕ کاری تێدا بکرێت. ئاخەر وەرگێڕانی زانستییش خۆی لە ئەوانی دیکە سەختترە، هێندە مەودا بۆ وەرگێڕ ناهێڵێتەوە تا بتوانێ بە دڵی خۆی شاقاو لەناو کووچە و کۆڵانەکانی دەقی زوانی یەکەم باوێت، زۆر جار وەرگێڕی بێحەوس□□□□ د□ست ل□ د□ق□ک□ ه□□□د□گرێ، ئاخەر کۆتوبەندی زوان و سپاردەی زانستی بێزاری دەکەن. بێگومان ئەو بۆچوونەیان وەرگێڕی ئەم کتێبە ناگرێتەوە، چونکی خوێند□ن□وەی کتێبەکە حەوسەڵەی دەوێ، ئێجا بەدیار پاچەڤەی ئەو هەموو لاپەڕەوە دانیشیت!

لەبارەی ڕێنووسی کتێبەکەوە، چونکە زۆرینەمان پێڕەوی ڕێنووسی ئەکادیمیای کوردی ناکەین، کە دەتوانین تا ڕادەیەک بڵێین: ڕێنووسی ئەکادیمیای کوردی بە پاڵپشتی نامیلکە و بۆچوونەکانی پێش خۆی، توانیویەتی خۆی میناکی نیچمە ستانداردێک پیشان بدات. بۆیە ڕێنووسی هەر کتێبێک لە کوردستان یان دەرەوەی کوردستاندا چاپ بکرێت، بایی ئەوە هەڵەی تێ دەکەوێت، ڕەنگە بۆچوونی تایبەتیی نووسەر بێ یان ڕاهاتنی نووسەر و دەزگە بێت. کتێبی بەردەبازیش هێندێ هەڵەی ڕێنووسی تێدایە، دەکرێ لە چاپەکانی ئایندەدا چاک بکرێنەوە. بۆ نموونە لە ناوەرۆکی کتێبەکەدا، چەندان جار نێوی (نووری ئەلسەعید) نووسراوە، بە پێی ڕێنووسی کوردی، لە ڕێنووسی زوانەکانی دیکەی دنیایشدا ڕوونە، هەموو وشەیەکی بیانی گەرەکە بخرێتە سەر ڕێنووسی ئەو زوانەی، کە دەیهێنیتە ناوی، بۆیە ئەم ئەلیف و لامەی پ□یقی "ئەلسەعید" زیادە و لە زوانی کوردیدا نە دەنووسرێ، نە دەخوێنرێتەوە، دروستەکەی "نووری سەعید"ە. لە هێندێ شوێنی دیکەیش لە بابەتی کرداردا هەردوو بەشی وشەکانی پێکەوە لکاندووە و نووسیوە، بێگومان پێویستە لێک جیا بکرێنەوە. وردە بابەتی دیکەی ڕێنووس هەن، پێویست ناکات هێندە درێژەی بدەمێ.

هاوکات دەیان وشەی جوان و لەجێی خۆیدا بە کار هێناون، کە ئەم پەیڤانە وەرگێڕانەکەیان شیرینتر و ڕەوانتر کردوون، هەر کەسێک سەلیقەی زوانەوانی هەبێت، یەکسەر دەزانێ وەرگێڕی ئەم شاکارە دانسقەیە، چەند بە بابەتەیلی مێژوویی و دیرۆکی هەن، بە زوانێکی پاراو و ڕەوان وەری گێڕاون، هێندێ ڕستەی جوانم خوێند□ن□و□، پ□ی

شاگەشکە بووم. بەڵام لەگەڵ گێڕانەوە و خوێندنەوەی ئەم مێژووە تاڵوتفتەی کورد، نیگەران بووم، لە هەندێ شوێندا گریانم دەهات. لە بەرەبەیانی مێژوودا کورد ناپاکی تێدایە و ناپاکیی لێ دەکرێت، ئەوەی جێی سەرنجی من بوو، پرسیارێک بوو، کە بۆچی تا ئێستە ناپاکانی کورد (خیانەتکاران) لەسەر ناپاکییەکەیان سزا نەدراون؟ پرسەکە، پێویستە بیری لێ بکەینەوە! بۆیە پێم وایە، بەڵێ ئێستەیش کورد بەردەبازن!

ژیڤان بەکر

دەزانم چۆن چاوەروان دەبیت – بۆ منداڵان وەرگێڕان لە روسییەوە : ئەحمەدرەجەب

کونستانتین دمیترێیڤیچ ئوشینسکی **

رۆژگارێك برایەك وخوشكێك وجوجەڵەیەك و مریشكێك پێكەوە دەژیان ، كەڵەشێرە چكۆلەكە رای كرد بۆ ناوباخەكەو بە دەنووكی بەربووە بەرسیلە خواردن و مریشكەكە پێی وت : بەرسیلە مەخۆ، چاوەروانبە تا ئەگات و، كەڵەشێرەكە گوێی پێنەداو، دەنووكی هەر لە كاردا بوو هەر دەیخواردو، پاشان ورگی ئاوساو بە ئازارەو گرایەوە بۆ ماڵ و دەستی بە هاوار كردو دەیگوت ئای ، ئۆخ ، خوشكە گیان تووشی سگ ئێشە بووم و ئازارم هەیە.
مریشكەكە ئاوی پونكەو گەنەرچەكی بە كەڵە شێرەكەدا تا تەندرەستی هاتەوە سەر خۆی و، چاك بووەوەو سەر لە نوێ بە بازدان وپەلەپەل بۆ ناو كێڵگەكە رێگای گرتەبەرو و سوور هەڵگرابووەو و ئارەقی دەردەداو ، خۆی گەیاندە رووبارەكە بۆ ئەوەی ئاوی ساردی بخواتەوەو مریشكەكە هاواری كردو وتی :
ئاو مەخۆرەوەو چاوەروانبە ! ، ئاوەكە زۆر ساردەو تووشی نەخۆشیت دەكات ! ، كەڵەشێرەكە گوێی لە مریشكەكە نەگرت و ، تا توانی ئاوی ساردی خواردەوەو تووشی لەرزو تا بوو كەوتە پەلەقاژەو ، بە جەستەی داهێزراو بۆ ماڵ گەرایەوە.

مریشکەکە بە راکردن بۆ لای پزیشك چوو، باسی کەڵەشێرەکەی بۆ کردو، پزیشکەکە دەرمانی تاڵی بوو نووسی و ، هەر بەو لەش ناساغییەوە ماوەیەکی دوورو درێژ لە سەر جێگای نەخۆشی مایەوە،

لە زستاندا کەڵەشیرەکە چاك بووەوەو ، بینی بەفر رووبارەکەی داپۆشیوەو ، ئاوەکەش بووە بە شەختەو بەستەڵەك ، کەڵەشێرەکە یاری گالیسکەی لەسەر شەختەو بەستەڵەکەکە ئەکرددو، مریشکەکە بانگی کەڵەشێرەکەی کردو وتی : بوەستە ! ، ئۆی ئۆی بوەستە ئاوی رووبارەکە بە تەواوەتی بووەتە شەختە و بەستەڵەك و ، زۆر خلیسك و لووس و ناسکە .

کەڵەشێرەکە گوێی لە خوشکەکەی نەگرت و، لە سەر شەختەو بەفرەکە یاری دەکردو ، لە پر بەستەڵەکە شکاو کەڵەشێرەکە کەوتە ناو ئاوی رووبارەکە ، تەنها کەڵەشێرەکە بینرا.

وەرگێڕان لە روسییەوە : ئەحمەدرەجەب
12/7/2020

-________________________

**کونستانتین دمیترێڤیچ ئوشینسکی ــــ مامۆستایەکی روسییە بۆ گەورەو منداڵان دەینووسی. لە 30/6/1920 لەدایکبووەولە 17/6/1970 کۆچی دوایی کردووە.
Константин Константиновский 30/6/1920 – 17/6/1970 – Русский педагог. Умей обождать.

نەسیحەت … نەوزاد بەندی

بۆ لەمەو دوا ،
لە بەردەم ژووری مدیرا
لە بەردەم ژووری وەزیرا ..
خۆتان بەڕێز ڕامەوەستن ..
پێڵاوەکانتان ڕیز بکەن ..
چونکە وەک دەرگای
دادگاکەی
فرانز کافکا ،

ناکرێتەوە ..
کەبوونەوەی جەنابیان
لەگەڵ غەریزە و
خواستەکانیان ،
نابڕێتەوە ..
دانیشن ..
قاچتان ڕاکێشن ،
ئەگەر ڕێکەوت
بوومەلەرزەیەک
هات لە دوور ،
دەرگای جەنابی کردەوە
با پێڵاوەکان ،
بچنە ژوور ..!

12 تەمموز 2018

چیرۆک بۆ منداڵان.. زێڕی سەوز … رێزا شوان

رووخۆش کچۆڵەیەکی جوانکیلە و لێوبەخەندەیە. باوکی کۆچی دوایی کرد. مایەوە خۆی و دایکی و شاهۆی برا بچووکی. باوکیان تەنیا پارچەیەک زەوی بۆ بەجێهێشتن. بیرێک و کەپرێک لە ناوەڕاستی زەوییەکەیان دایە.
هەژاری سەغڵەتی کردن. رووخۆش بە ناچاری وازی لە قوتابخانە هێنا، زۆر بە دوای کاردا گەڕا، بەڵام هیچ کارێکی دەست نەکەوت. رۆژێک بە داماوی و بە دڵتەنگی لەسەر تەختەیەکی ناوەڕاست شارەکەیاندا دانیشتبوو. خەیاڵ بردبوویەوە. ژنێک هاتە بەردەمی، گورزەیەک نەمامی گوڵ و توورەکەیەکی پڕ لە تۆوی گوڵی دا بە رووخۆش و وتی:
"ئەمانە دیاری منن بۆ تۆ. ئەم نەمامانە بڕوێنە و ئەم تۆوانەش تۆوبکە.. سەد هێندە سوودیان لێوەردەگریت" ژنەکە رۆیی.
رووخۆش هیچ شتێکی لە تێنەگەیشت، بەڵام بڕیاری دا ئەوەی ژنەکە

پێیوت جێبەجێی بکات.
چوو بۆ ماڵەوە، پاچێکی لەگەڵ خۆیدا هەڵگرت و چووە سەر زەوییەکەیان. بە دەوری ک□پ□ر□کەدا دەستی بە چاڵ هەڵکەندن کرد.. هەموو نەمامەکانی ل□□دان و ت□□و□کانی ناو ت□وورەکەکەشی تۆوکردن. باش ئاوی دان، هەر دوو سێ رۆژ جارێک دەچوو و ئاوی دەدان.. نەمامەکان و تۆوەکان سەوز بوون، چرۆ و گەڵایان دەرکرد. دوای چەند هەفتەیەک گوڵیان کرد، گوڵەکان هەمەڕەنگە و هەمەجۆرە بوون، جوانی و بۆن و بەرامەی خۆشیان م□ر□قی دڵخۆش و سەرسام دەکردن.. چەند ژنێک هاتن و گوڵیان لە رووخۆش کڕی.
ئیتر رووخۆش رۆژانە چەند چەپکە گوڵێکی دەچنی و چەپکبەستی دەکردن و دەیخستنە ناو سەبەتەیەکەوە و دەیبردن لە بازاڕ و لەسەر رێگاکاندا دەیفرۆشتن. پیاوان و ژنان لێیان دەکڕی.. پارەیەکی باشی دەسکەوت، کە پارەکانی زۆربوون، لە ناوەڕاستی بازاڕەکەدا، کۆگایەکی بچووکی کڕی و کردی بە کۆگای گوڵفرۆشتن.. تا دەهات ئاشنای گوڵ کڕینی زۆرتر دەبوون. ک□گاکەی بە گوڵ جوانی ناوبانگی دەرکرد. ماڵی رووخۆش لە خێزانێکی هەژارەوە، بوون خێزانێکی خۆشگوزەران و شاد و کامەران.
رووخۆش بیری لە درێژەدان بە خوێندن و تەواوکردنی قوتابخانە دەکردەوە. کچێکی هاوڕێی دڵسۆزی هەبوو، کە ناوی (رەنگین) بوو. ئەویش ل□ بەر هەژاری وازی لە قوتابخانە هێنابوو. ڕووخۆش رەنگینی کرد بە هاوبەشی کۆگاکەی و پێکەوە کاریان دەکرد. بڕیاریان دا، کە بچنەوە بۆ قوتابخانە. رووخۆش بەیانیان بچێت و لە دوای نیوەڕوانیش لە کۆگاکەدا کاربکات، رەنگینیش بەیانیان لە کۆگاکەدا کاربکات و دوای نیوەڕوان بچێت بۆ قوتابخانە. هەردووکیان بە سەرکەوتوویی درێژەیان بە کارکردن و بە خوێندنەکەشیان دا، تا هەردووکیان بەشی ئەندازیاری کشتوکاڵیان تەواو کرد و شارەزاییەکی زۆرتریان لە بارەی گوڵ رواندن و لە بەرهەمهێنانی دا پەیداکرد. دەوڵەمەند بوون و بوون بە خاوەنی چەند کێڵگەی گوڵ و چەند کۆگایەکی گەورەی دیکەی گوڵفرۆشتنیان کردەوە.
رۆژێک ئەو ژنەی کە نەمامەکان و توورەکە تۆوە گووڵەکانی پێشکەش بە رووخۆش کرد، هات بۆ کۆگاکەی. رووخۆش بە پیرییەوە چوو، زۆر بە گەرمییەوە باوەشی لێدا و زۆر سوپاسی کرد، چەپکێک گوڵی تایبەتیشی بۆ رازاندەوە و لەگەڵ دیارییەکی جوان و بەنرخدا، پێشکەشی ژنەکەی کرد. لە پاداشتی ئەوەی کە ژیانی خۆی و خێزانەکەی لە هەژاری و لە کوێرەوەری رزگارکرد.

(*) ئەم چیرۆکەم لە زمانی ئینگلیزییەوە، بە دستکاریکردنەوە وەرمگێڕاوە سەر زمانی کوردیمان. ناوی نووسەریشی بەسەرەوە نییە.
ئەم چیرۆکە چەند پەند و بیرۆکەیەکی جوانی تێدایە، وەکو: مرۆڤی چاکەخوازی فریاڕەس، دەسکەوت و دارایی لە سایەی کارکردن دا دێنەدی، تەنگانە شەنەیی لە دوایە، هاوڕێتی و دڵسۆزی، ئەمکداری و پێزانین، زەوی هەمیشە سەرچاوەی بەخشینە، خوێندن ئامانجێکی سەرەکی ژیانە بۆ دەستهێنانی زانیاری و زانستی زیاتر.

مەعدەنی سیاسییەکان … کۆشش محمد

کتوومت سیاسیەکان ناو برینەکانمان دەکۆڵن تا دەنگیان بە سۆز ببێت، ئەمەش زەردبین و ڕەنگمان بەدیاریانەوە بپەڕێت، سیاسیەکان بە پێڵاوەوە، لەمسەر تا ئەوسەر بەناو میحرابەکانی عەشقمان بۆ ئازادی دەگەڕێن بە شوێن قازانجدا، بە لەگەمە، سیاسیەکان وزەی خۆیان لە فیچقەی پژاوی خوێنی دەمارەکانمانەوە وەردەگرن، غەمەکانمان ئاو دەدەن تا گەورەتر بێت و سەبەریان بۆ بکات.
سیاسیم بینیوە، بە بزماری لافیتە بانگەشەی بەدەی مرۆڤدا هەڵواسیوە!
سیاسی وا هەیە، ئێسک و پڕووسکی ئەنفالکراوەکانی هەڕاجکردووە تا پارەکەی بدات بە مارسیدسی ئێس کڵاس بۆ نەوەی نەوەکەی.
سیاسییەک وتی، ئاخ بۆ هەڵەبجەیەکی تر!
سیاسیەکی تر دەیووت، خەریکە کەسا بەتم نامێنێت وای بۆ کوشتنی سەت پێشمەرگەی تر.
سیاسییەک درۆی کرد کەچی بەڕاستی بوو بە ئەندام پەڕلەمان، گوێم لە سیاسییەک بوو جوێنی دەدا بە سیاسەت! چونکە بۆی باشتر بوو.
سیاسییەک ئۆتۆمبێلێکی درعی کڕی، لە قازانجی ئەو بارە فیشەکەی کە ناردبووی بۆ داعش، سیاسیش هەبووە وەک قەرەقەزەکان پێمان پێدەکەنێت! پێکەنینەکەشی گریانێکی قووڵ بووە.

بینیومە سیاسی هیچ مێزێک نەماوە تا لەسەری ک□ب□تەوە مێزی کۆنکان نەبێت، جۆکەرەکەشی دزیوە کەچی سیاسییەکە بەسەر مێزەکەیا نەتەقیوەتەوە، ئەوەندە جەبان و حاڵ داماو بووە کەچی سیاسیش بووە.
سیاسیم بینیوە، بەسەر دەبا بەی هێرشبەری دوژمنەوە، بینیویشمە بەسەر دەبا بەی بەرگرییەوە، هەمیشەش کولفی کول بووە.
سیاسییەک وتی، دواهەمین کەس لەسەر زەوی لەشێوەی سیاسییەکا نە.
گرێ کوێرەی سیاسی بۆ ئەوەی لەمێشکمان دەربچێت و تووش□ ه□□یدەین، دەبێ وا بکەین گەر بەدەستیش نەکرایەوە ئەوا بەدەم بکرێتەوە.